

FAMILIUL FA MIELE

Apare una-data in septemana — Dominec'a. Pretiulu de pronumeratiune pre unu anu e 5 fl., pe unu semestru 2 fl. 50 cen., pentru Romani'a si Tierile latine pre unu anu 13 franci — lei noi, pre unu semestru 7 franci — lei noi.

Renascerea limbii romanesti in vorbire si scriere.

X. Deteriorari gramaticali formarie.

(Urmare.)

La pronumene inca avem de facutu câteva obserbatiuni scurte.

Anume fóra nece o indoiéla gresitu e a formá multariulu pronumeloru posesive de pers. 2. si 3. fem. tele, se, dupa modelulu persóni 1. mea-mele, ild. tale, sale; cáce cestionatele pronume in pers. 2. si 3. nu suntu dein tea, sea, precumu paru a crede unii, ci dein tua, sua, cu *a* rostitu oscuru si apoi elisu inainte de *a* intogmai cumu se elide *à* si la declinatiunea I. inainte de articulu *a*¹⁾. Adauge usulu, care. pre câtu scimu, in tóta romanimea pronuncia ta-tale, sa-sale; deci tele-sele in prosa cá in cadentiele viersuriloru unoru versificatori transcarpatini ne venu totu asiá de nesuferibili, cá si pitierele Bucuresceniloru.

Dein etimologismu falsu pare a procede si scrierea, póte si rostirea *ua* a relativului fem. *o* (lu, o, i, le), cási candu acest'a ar proveni dein una; pre candu in realitate elu se trage dein *la* conversu in *à*, cumu si ocure in realitate la celi vechi ali nostri,²⁾ si pre urma in *o*.

Gresita ne-se pare si acatiarea relativului fem. pl. *le* la pronumele personale *insu*, ild. acatiarea reflexivului *si*, cea ce incepe in Romani'a a se generalisá la scrietori dein ce in ce mai multu, cari dicu si scriu p. e. muierile vediura ele in se-le, ild. ele in se-si. Déca

in singulariu nu dicemu elu *insu-lu*, ea *insa-o*, ci elu *insu-si*, ea *insa-si*, apoi in plurale inca trebuie se fia eli *insi-si*, ele *inse-si*. Asemenea nelogicu e, dupa opiniunea nóstra, a concordá pronumele *insu*, *insocitu* de dativii scurtati ai pronumeloru reflexive, cu persón'a, genulu si numerulu numelui, la carele se referu, dicundu-se: *io insu-si*, *tu insu-si*, *copil'a insu-si*, *casele insu-si*, ild. *io insu-mi*, *tu insu-ti* noi *insi-ne*, voi *insi-ve*, *copil'a insa-si*, *casele inse-si* scl. Si acést'a e eróre tare latita in presente.

Mai reflectámu inse numai ace'a la dativii pl. ai pronumeloru personali scurtate *ne*, *ve*, *le*, cá aceste pronume ésta-di in casu, candu dupa ele mai urmédia unu altu pronume, se rostescu, precum se scrie, cu *i*, éra in vechime se pronuncia cu *e* intunerecatu,¹⁾ *pr. ni-se cade*, *vi-le scotu*, *li-o dau*; la deincontra remanu si se rostescu cu *e*, *pr. ne spune*, *ve chiama*, *le descanta*. Nu se póte derept'acea aprobá si acceptá incercarea Oradeniloru si Beiusieniloru, procésa asiá se pare dein imitatiune a italienei, de a folosi dativii pronumenali dein vorba pretotunde cu *i*, *pr. ni-spune*, *vi-dice*, *li-propune*.

Acumu se venimu la verbu, la acestu luminatoriu séu sóre alu frasei, prelanga carele cá nescé planete se invertu cele-alalte cuvente. Se semnalámu si cu respectu la dinsu deteriorárele cele mai remarcabili.

¹⁾ Cipariu Gramateca, part. I., Bucuresci 1870, pag. 254.

²⁾ Cipariu acolosi, pag. 258; Principia, pag. 368.

¹⁾ Cipariu, Gramateca I., pag. 250.

În privința presentului indicativu e cunoscută datina mai recentă a poetilor nostri, alesu a celor transcarpatini, de a forma la verbele de conj. I. pers. 3. pl. în *u* ild. *a*, care datina acumu și în vorbirea și scrierea proaică ocupa deîn ce în ce mai multu terim. Deîn contra la une verbe de conj. IV., chiaru în acelu modu, tempu, numeru și pers. 3. pl., se usita termenatiunea eronea *e* ild. *u*, pr. *eli laudu*, *eli acoperu* ild. *eli lauda*, *eli acoperu*. Contr'a acestei licentie, v. temat. de gramatec'a și regulele limbei, va lucră deîn respoteri totu scrietoriulu bunu și totu Romanulu erudit și cultu, concedendu acea licentia celu multu poetilor. căce „multa licent poetis“ pentru necesitatea ritmului și cadentiei.

Mai departe une verbe de conj. I. avendu înainte de vocalea caracteristica *a* unu *i*, acest'a că vocale m. face, pe pre vertosulu *a*, și neoscuratu, dara mai alesu pre celu după legile n. fonetice oscuratu în a lu pron. mai multu că *e*. Se cuv. înse, că pre acelu și *a* se-lu pastrămu după etimologia în rostire că și în scriere, cu at. mai vertosu, căce pre *a* chiaru și în casurile c. la potemu pron. fără cea mai mica dificultate. Deci nu: *taiemu*, *preveghietu* ei: *taiămu*, *preveghiatu*, *mangaiatu* scl. Participiu preteritu s. pasiv. în etu nu avemu în limba.

La verbele de conj. II. și IV. ne mai atrage atenția asupra-le acea impregiurare, că în 1. pers. sing. a presentului indicativu, și în 1. 3. pers. sing. și 3. pers. pl. a presentului conjunctiv. înainte de vocalea termenatiunale mai au unu *i*, pr. de la *siedere*, *audire* io *siediu*, *audiu*, io se *siediu*, se *audiu*, elu se *siédia*, se *audia*. Acest'a ar trebui se fia în limb'a literaria regula. Dereptce une verbe de conj. III., cari înca facu disele cu *iu*, *ia*, și une verbe de conj. IV., cari nu le facu asiă, ci simplamente cu *u*, *a*, ar fi se se reduca, precătu adeca se p. după usulu limbei de asta-d. sub ascultarea legi și regulei gramatecali. Asiădera de la *tramete* re, punere: io *trametu*, io se *punu*, elu s. *eli se traméta*, se *puna* scl., nu: io *trametiu*, elu se *punia* scl. Vedi-bine că voru reman. în esceptiune, alesu verbele cu tulpin'a termenata în *b*, *m*, *p*, *e*, *g*, *s*, pr. *tacu*, *fierbu*, *incepu*, *facu*, *dormu*, *fugu*, *esu*, și altele de acestea. Dera oserbandu modelulu stravechiu și etimologi'a, prein acest'a vomu salvă regula și vomu impucina esceptiunile.

Totu la aceste două conjugatiuni scimu că une verbe în întregu singulariulu și în a 3. pers. pl. a presentului indicativu și conjunctiv, apoi în a 2. și 3. pers. sing. și a 3. pers. pl. a imperativului primescu adausulu greco-latinu *edi* u s. *ezu* și respective *escu*, *esci* scl., cari la celi betrani ali nostri le gasim multu mai raru, asiă cătu chiaru une verbe, cari adi nu se mai potu conjugă fără acele adausa, la d. se se conjugă fără ele, pr. *io prandiu*, *cercetu*, *rapiu* scl., adi: *prandiescu*, *cercetedi*, *rapescu*. Aceste adausa literatorii

nostri deîn tempulu de *facia*, în locu se le impucina că nescari esceptiuni de la regula, înca le inmultiescu, acatiandu-le și la verbe de acelea, pre cari poporul le usita mai vertosu fără memoratele adausa termenatiunali, pr. *lucredu*, *gustediu*, *suspinediu*, *ascutiescu*, *inghitiescu*, *patiescu*, ild. *io lucr*, *gustu*, *suspinu*, *ascutiu*, *inghitiu*, *patiu* s. *patu*, tu *repeti*, *referi*, elu *inflóre*¹⁾ scl. Regula ar trebui se ne fia, a omite cestrimatele adausa termenatiunali ori-unde sentiulu limbale, audiulu romanescu sufere asemenea omisiune. Mai multu: unii nesocotescu chiaru dinstintiunea între *edi* u alu conjugatiunei I. și *escu* alu conjugatiunei IV., dicundu și scriendu: *spedediu* (și totusi *spedit-iune*, nu *spedat-iune*), scl.

Ce se ține de imperfectu, la pers. 3. pl. a acestui-a, nu scimu pre ce temeiu și deîn ce ratiuni, începemu în tempulu mai nou mai cu totii a adauge liter'a *u*, a carei indereptate nece deîn punctu etimologegramatecale, nece deîn altu careva nu se p. documentă. Pentru că de una parte în pron. a poporului acelu *u*, pre cătu ne este cunoscutu, nu se aud. d. necaiure și neceodată. De alta parte scimu și admetemu cu totii, că precumu pers. 3. sing. elu *eră*, *siedeă*, *audieă* e contrasa deîn l. *era(t)*, *sede-b-a(t)*, *audie-b-a(t)*: întogmai și multariile *eli eră*, *siedeă*, *audieă*, sunt contractiune deîn l. *era(nt)*, *sede-b-a(nt)*, *audie-b-a(nt)*, consunele finali după principiulu generale alu limbei rom. cadiendu. *era b* deîn termenatiunea imperfectului lat. *metarmofosandu-se* mai antăiu în *v*, și în urma despar. cu totulu deînre literele *a* și *a*, respective *e* și *a* contrase în diftongu.

Prein asociatiunea ideelor și lucrului ne vene în mente la acestu locu infinitivulu scurtu de la conj. II. pre care multi scrietori rom. nece pana în dio'a de adi nu-lu sciu d. de pers. 3. sing. a imperfectului, scriendu a *tieneă*, va *siedeă* scl., ild. a *tiene*, va *siedé*, de la infinitivulu lungu *siede(re)*. Nu existe deci aice, fia în respectu etimologegramatecale fia în alu pron. vre un'a urma de diftongulu *ea*, ci numai unu *e* latu seu închis.

Venindu la perfectu, facemu două reflesii. Un'a privece 1. pers. sing. a perfectului istorecu de conj. I. în care termenatiunea flesionaria unii o rostesc cu *ă*: *io aretăi*, *innecăi*, *tupsecăi*. Credemu, că ar fi de preferitu rostinti'a mai predominantă cu *a* chiaru, mai vertosu, că vocali oscure și asiă avemu, înca d. prea multe, în limba-ne. Alalta reflesie se referă la usulu destulu de latitu mai alesu în Romani'a, de *a* formă pers. 3. pl. a perfectului compus cu s'oru ild. s'au, p. e. s'oru *dusu*, s'oru *intorsu* scl. Deîn se-au s'au nececandu nu se p. face s'oru, ci acest'a deriva deîn se voru; apoi cine nu scie, că ausiliariulu voiu forma future, *era* nu tempuri preterite?

¹⁾ Descanteculu popular:

„Ce fl. inflóre
N. la rec.?
Fram. cic. scl.“

In legatura cu preteritulu singularia atentiune merita une verbe de curendu introduse in roman'a literaria, cari in latin'a apertieniu cojugatiunei III. si cadu in categori'a asiá-numiteloru verbe tari. In respectulu acestor'a ne aflámu in confusiune nu mica, unii, cojugandu-le cá verbe de coj. I., altii cá de coj. IV., si éراسi altii cá de coj. III. Ci de vomu remané cu verbele de acestu soiu la coj. III., ni-se arunca intrebarea cá cumu le vomu formá preteritulu? Potemu dice pré bine si dupa gramatec'a limbei rom. fórté regulatu p. e. esistere, existu, existi, esiste, existemu, existeti, existu, existeám scl.; cumu vei dice inse romanesc perfectulu l. exstiti? Potemu dice romanesc, cá si latinesce, absolvere, absolvu, absolveám scl., dupa cojugatiunea III. r. si l.; inse perfectulu io absolvii e form'a perfectului de coj. IV. rom. Ce e déra de facutu? Nu ne remane alt'a, dupa opiniunea nóstra decátu cá atari verbe se le alaturámu fóra multe ceremonie parte la cele de coj. I. (cá sistai, am sistatu, de la l. sisto-sistere-stiti-statum), parte si inca dóra mai bine la cele de coj. IV., la cari inca dein vechime incepú romanesc'a a alaturá mai multe verbe l. in ere lungu si scurtu, pr. albire, in florire, sorbire, petíre, morire, l. albere, florere, sorbere, petere mori etc.

Cu respectu la alte verbe, totu cam de acésta categoria, éra suntemu necesitati a cere mai multa *coesentia si analogia* din partea scrietoriloru romani. Déca **dicemu: concedere concesso, adaugere, adausu, scriere scrisu, cumu mai potemu dice: a cedá cedatu, a adaugá adaugatu s. adaugí adaugitu, a scriá scriatu, si alte asemeni?** De scrintiturele scriu scriu, scl. nece cá mai pierdemu vorba.

Inca cáti-va solecismi si barbarismi, ce se comitu la verbe. Atari suntu: *eream ereai, erea* la unii transcarpatini, ild. *erám scl.*; mai incolo barbarismulu fóra *parechia fusei, fusesi, fuse*, ild. *fui, fusi, fu* si de la *fusei préperfectulu fusesem, fusesesi, fusesese*, ild. *fusem, fusesi scl.*; totu asiá la termenatiunea préperfectului totororu verbeloru adaugerea si respective intrecalarea unui *ra*, pr. *laudaseram, laudaserasi, laudasera*, ild. *laudasemu, laudasesi, laudaseti, laudase*. Eroneu e si *dee, stee*, dupa fals'a analogia a lui *iee* de la *luare*, in presente cojunctivu pers. 3. sing., ild. *dé, sté*; cumu si imperativulu slavonescu *stái*, ild. *stá* folositu si in vechime si asta-di in multe locuri.¹⁾ Pre urma nu mai pucinu eroneu si de nesuferitu e a adaugé la tulpine verbali de coj. I. termenatiunaa participiale presente a celoru-alalte trei cojugatiuni ente s. inte, p. e. abundente de la a abundá, si de aice abundántia, si alte asemeni, destulu de numeróse in scrierile transcarpatine.

¹⁾ Alexandri Poesie popor. ale Rom.:

„Io i dícu: mândrutia stá!

Ea in latu totu se dá.“

Inchiámú reflexiunile nóstre la verbu cu acea singularia si, precátu scimu, de filologii nostri inca ne serbat'a insusire a termenatiuniloru cojugationali rom., cá ele se aréta fórté mobili, se despartiescu fórté iusioru de tulpin'a verbeloru reflexive, mai alesu in modulu imperativu si in vorbirea patetica, asiá cátu pronumele reflexivu se vére in tulpin'a verbale si intre termenatiune, p. e. *intielege-ne-mu, intielege-neti intielege-ve-ti, ild. intielegemu-ne, intielegeti-ne, intielegeti-ve; face-vè-ti detori'a! ild. faceti-ve; aduce-vè-ti a minte! ild. aduceti-ve.*

(Va urmá.)

Dr. Gregoriu Silasí.

La Transilvani'a.

Scumpa tíera Transilvania! maica dulce iubitóre
Cându 'ti vei curmá suspinulu? . . si genele-ti plangatóre
Mai suride-oru vre-odata sinceriloru tei copii
Pribegíti cá matelotii ce se pierdu in vijelii?

Pána cându iubita tíera! ai se gemi, se plangi mereu?
Pána candu se-ti vedi copii cá heloti in jugulu greu?
Pána cându o Dómne sánte! vei lasá alu meu poporu
Se se sbuciume 'n durere, se se sfasia de doru?

De-ar' veni o dí dorita cându pre ceriulu tieriei mele
Se resara mandrulu sóre, si prin codrii floricele,
Si in fratii mei se 'nvia dorulu celu de voinicie
Se traimu o dí, o clipa, resbunându o vecinicie!

Dieci de seculi disparura, suferinti'a nu-ti mai trece,
Dar' se tréca-o vecinicie n'ar' fi 'n stare se innece
Dulce dorulu libertatiei, dorulu de neatárnare!
Ér' vei fi tu scumpa tíera! cândva libera si mare.

Pre campiele-ti frumóse fii tei-'si plangu víeti'a
Precum stelele din ceriuri lacriméza demanéti'a,
Din acestea lacrimióre floricele inflorescu;
Plânsulu fiiloru tei tíera! nobile gândiri stérnescu.

Dar' tu plangi cu desperare si inneci a t'a dorere
Cá virgin'a amorósa ce nu-si afla mangaiare;
Sinu-ti sfasiatu de plânsuri, de-aspiratiuni maretie
I-ti revóca stralucirea ce-ai avutu in teneretie

Adi pre campurile-ti clasici doinele suntu plangatóre
Fii tei 'si plangu dorerea, copilele-ti iubitóre
I-si desfacu perula de auru cá se fluture in vântu!
Copii sinceri cá si tene n'are-o tíera pre pamentu!

Dar' desí e trista doin'a, ea resuna cu placere
Pre-ale t'ale câmpii clasici, rechiamandu la inviere
Stramosiéc'a vitejia, si maretulu nobilu nume
Ce sborá odinióra dela polu la polu prin lume.

Astadi doin'a este trista, mane pôte fi voiósa,
 Astadi plangeri, mâne pôte cântece armoniôse,
 Cântece de voinicie si de-a libertatiei doru
 Va cântá cu infocare pe-ai tei campi acestu poporu.

Te iubescu ó Transilvania! vechiu pamentu alu vitegiei
 Cum fiiu-si iubescu mam'a, precum fii sciu iubi, —
 Te iubescu . . . de nu potu face inse-o lume cá se piéra
 Pentru tene; — a te pierde n'asiu voii ó dulce Tiéra
 Nece pentru diece lumi.

V. B. Muntenescu.

PETULANTULU.

Comedia in 5 acte

de

Augustu Kotzebue.

(Continuare.)

SCEN'A IX.

Langsalm (in costumu de nópte si cu o lampa in mana
 ese din odai'a s'a) *Fridericu*.

Langsalm:

Ce feliu de spectacolu infernalu e aici? omulu nici
 nu pôte dormi liniscitu.

Fridericu:

(la ó parte) La tempu mai bunu nu ai potutu
 veni.

Langsalm:

Ce dracu cauti asia tardiu aici nepôte?

Fridericu:

Iubite unchiule am descoperitu unu complotu in-
 fernalu.

Langsalm:

Ce-mi pasa de comploturile t'ale. Lasati-me se
 dormu in pace.

Fridericu:

Nici atunci nu ti-ar' pasá candu prin acel'a ai
 pierde ce ai mai scumpu pe lume?

Langsalm:

Celu mai scumpu alu meu clenodiu e odichn'a.

Fridericu:

Dar' matusi'a? iubit'a d-t'ale soçia?

Langsalm:

Ai dreptu nepôte, dens'a inca e unu clenodiu. — Dóra
 au lovit-o gut'a?

Fridericu:

Ba, inse cev'a mai reu decâtu ace'a.

Langsalm:

Dóra au moritu? Domnedieu se-o odichnésca cu
 cei drepti.

Fridericu:

E mai reu decâtu ca ar' fi muritu, — voiescu a ó
 rapí.

Langsalm:

Se ó rapésca? Hei, hei, scii ce nepôte despre
 acést'a 'mi vei povestí mâne. (voiesce a se duce.)

Fridericu:

Mane? mane va fi inse pré tardiu.

Langsalm:

Crede-me nepôte, cine va rapí-o de siguru nu ó
 va tiené tempu indelungatu la sine.

Fridericu:

Se pôte. Inse matusi'a e ó femeia cu spiritu bar-
 batescu si-si va sci ajutá.

Langsalm:

Da, da, dens'a 'si va sci ajutá. Nópte buna.

Fridericu:

Inse ce va díce déca va audi cumca barbatulu ei
 nu a contribuitu nemicu la eliberarea ei.

Langsalm:

Da, ai dreptu, atunci de siguru se va superá pe
 mine.

Fridericu:

De ai scapá cu atát'a ca se va superá inca nu
 ar' fi asiá lucru mare, me temu inse cá patru septe-
 mani nu te va lasá se dormi odichnitu.

Langsalm:

Ce dici? patru septemani? ace'a ar' fi pentru mi-
 ne mai multu cá tortura.

Fridericu:

Daca ai jertfi acum ó óra pentru eliberarea ei.

Langsalm:

Ai dreptu nepôte, — me voiu încercá.

Fridericu:

Ai poté dormi liniscitu câtu ti-ar' placé.

Langsalm:

Óre? Atunci voiu face dara eev'a, inse spune-mi
 cine voiesce a-o rapí?

Fridericu:

Selicour tradatoriulu, care atát'a au vatematu prin
 fapt'a acést'a ospitalitatea casei d-t'ale.

Langsalm:

Selicour? Cum asia? Densului mi se pare i place
 de Doris, cum i s'au potutu asia ingraba schimbá gus-
 tulu? Au fugitu dóra cu soçi'a mea?

Fridericu:

Inca na, inse indata, elu acum'a e in odai'a ma-
 tusiei.

Langsalm:

Cum? — Ace'a nu ó potu suferi. Me ducu in la-
 untru.

Fridericu:

Ai de grigia unchiule, densulu are siese argati cá
 nescari banditi langa sine.

Langsalm:

Me ducu si voiu sculá servitorii.

Fridericu:

Pe acei'a i-a imbetatu pe toti, nu suntu de a se
 tredi si sculá. Nu ai auditu cum a strigatu matusi'a?

Langsalm:

Am auditu-o mai inainte.

Fridericu :

Acum face, de siguru a legatu-o si i-a astupatu gur'a.

Langsalm

Au legatu-o, serman'a femeia câtu va fi de superata.

Fridericu :

Nu te cugetá multu, ci vino se-lu prevenimu.

Langsalm :

Bine, bine dar' spune-mi ce am de a face?

Fridericu :

Cu forti'a firesce nu potemu ispravi nemica. Eu sciu unu midilocu fórte bunu, trasur'a lui Selicour stá acum si ascépta la usi'a gradinei, dute de graba acolo si te asiédia in trasura si candu va 'veni Selicour cu prad'a s'a si te va vedé acolo va amuti de frica si rusine.

Langsalm :

Asia credi nepóte?

Fridericu :

De siguru. Matusi'a singuru d.-t'ale va avé de a-ti multiemi eliberarea ei, si in viitoriu va fi cu cea mai mare crutiare si iubire catra d.-t'a.

Langsalm :

Nu va mai trebui atunci se alungu gainele si cociuulu celu mare din gradina?

Fridericu :

Mane se voru ucide tóte gainele intru memori'a fericitei eliberari a matusiei.

Langsalm :

Dar' cociuulu celu din Calcut'a.

Fridericu :

Acel'a-lu voi prinde si i-i voi suci grumadii cu manele mele.

Langsalm :

Daca asiu poté fi siguru. . . .

Fridericu :

Numai iute unchiule cá se nu intardii.

Langsalm :

Dara afara e frigu, si fiindu cá subtire imbracatu me temu cá me voiu reci.

Fridericu :

Ascépta numai unchiule, aici suntu vr'o câteva vestminte care le potemu intrebuintiá. Aici mai antaiu e o mant'a si unu ciarsiafu cu care te vei poté invell bine. ('lu imbraca.)

Langsalm :

Dar' pe capu ce voiu pune?

Fridericu :

Aici e o cáitia cu velu, velulu e tare bunu in contr'a negurei (i-o pune pe capu) Acum te voiu petrece insu-mi, si nu te voiu parasí, pana ce nu te voiu asiédia in trasura ('lu conduce.)

Langsalm :

(esindu) Domnedieu se-ti dè bine nepóte, tu esti mai bunu decâtu asiu crede. — Baremi de-ar' veni curendu, cá-ci din contra me temu ca voiu adormi in trasura.

(Va urmá.)

Catra Femeile romane

din

TIENUTULU NASEUDULUI.

Pâna cându femei romane din tienutul naseudeanu
Ve-ti fi totu nepasatóre, nu-ti tientí spre-alu Vost' limanu
Ce-i frumosu cá nesce zori?!

Séu s'a stínsu din pieptulu Vostru ori ce nobilu sentiementu
Nu gânditi cá venitoriulu pentru noi asié-i de santu
Cá unu síru de serbatori!?

Nu potu crede cá român'a naseudeana si-a uitatu
De menirea pentru care Domnedieu o a creatu
Pre acelu romanticu plaiu . . .

Unde sórele 'ti pare mai frumosu mai lucitoriu
Unde dela riu la codru pân' la fragedele flori
Totulu, totulu e unu raiu!

Numai flori crescú pre-o campia — unde spinii s'au uscatu,
Numai grâu curatu resare, déca agru-i cultivatu!
Romancutie intre voi —

Spini nu suntu, ér' flori crescúra, grâu curatu a resaritu
Si totu flori si grâu va cresce . . . ca-a sositu tempulu doritu
„Armoni'a" intre noi!

Dar' voi astadi romancutie nu vedeti sóre lucindu?
Nu vedeti cum alui radie Ve suridu dulce si blându
Ma cu dragu Ve impresoru . . .!?

Éca-acest'a e prosemnulu . . ! la care si voi femei
Se grabiti pâna la un'a, implorandu chiar' si pre diei
Se ve dee ajutoriu!

! Ah! trediti-Ve odata! spuneti lunei cá traiti;
Spune-ti cá 'n a Vóstre piepturi, numai ce-i frumosu nutriti . . .
Si cá tóte V'ati decisu

Cá se duceti la-'nflorire coloni'a lui Traianu
Ce-si petrece-a s'a vietia — susu pre plaiulu districtianu
Chiar' cá si in paradisu!

Auditi! síóptele line din Silvan'a, Mediasiu,
Din Brasiovu, Sibiu — ba inca si din miculu Fagarasiu!
Cum Ve chiéma ne'ncetatu?

Ér' acele line síópte vinu spre voi cá unu zefiru
Ce jocându-se se lasa pre a floriloru potiru
Si le fura-unu sarutatu!

Ve uniti si voi acum'a pâna ceriulu e seninu . . !
Si lucrandu in o unire se scapamu de ori ce chinu,
Ce asupra-ne-arú veni!

Deci la lucru! Tendeti tóte spre unu scopu asia maritu!
Nu lasati se tréca tempulu, ce-i atátu de pretiuitu . . .
Ci gânditi a-lu folosi!

„Reuniune" surorele! e a tempului linu graiu
Reuniune, faceti inca si 'n acelu romantecu plaiu;
Si eterna ve-ti inflori!

Reuniune! Armonia! si atunci ve-ti triumfá
Ér' a nóstra natiune — cu dragu ve va salutá . . .
Tendeti dar' a Ve uni!

Macaveiu J. Nitu

Nagatiulu.

I.

Multe si feliurite au fostu neajunsurile si neplăcerile, nevoile si necasurile, crudimile s maltratarile, ce au trebuitu se le sufere stramosii nostri, in tempurile vechi nu numai dela popórele cele pagane si barbare, cari cá nisce lacuste nesatióse au cutrieratu, pradatu si pustiitu in mai multe renduri tierile române, ci inca si dela acele popóre crestine, cari cá unele ce eráu invecinate si aveau mai acelea-si interese cá si Români, adeca: de-asi apará patri'a, limb'a si religi'a in contr'a paganismului si barbarismului, ar' fi trebuitu se vietuiesca in cea mai strinsa si mai buna legatura si amicitia.

Din acést'a cauza apoi, pentru cá nu sciáu incatrâu se-si mai plece capulu, pentru cá nu aveau pe nime, care se le fi tienutu parte, se fi cautatu cu ochi buni asupr'a loru si se-i fi ajutat din tóta anim'a la tempu de nevoe, eráu români adese-ori constrinsi a intrebuintiá diferite midilóce spre a se poté apará in contr'a inimiciloru de tóta mân'a si spre a scapá cu viét'a din ghiarele acestoru fere selbatice cu graiu si trupu omenescu.

Asié ne istorisescu betranii, intre multe altele, cá mai de multu stramosii nostri nesciindu candu voru navalí inimicii asupr'a loru cá se-i despóie de tóte ce aveau, nefindu mai nici intr'o di siguri de averea si viét'a loru, faceau nisce „ciuhe,” prin midiloculu caror'a li se dá apoi de scire candu se apropiáu inimicii de densii. Ciuhele acestea, cari se implântáu in regula pe culmile cele mai inalte ale déluriloru si ale muntiloru, consta dintr'unu caprioru lungu séu dintr'o bârna mare de bradu séu si de altu lemnu pe care o infasiuráu dintr'unu capetu pâna intr'altulu cu pae sucite si unse cu resina séu cu smóla.

Mai departe fie-care românu, ce avea puçina avere si n'ar' fi votitu se cada in mân'a inimiciloru, 'si facea câte unu caru cate cu dóue protiapuri séu rude pe care incarcá la tempu de nevoe tóta averea s'a cea mai pretiósá.

Candu intráu inimicii in tiéra, strajerii ce eráu pusi anume se stè panda pe culmile déluriloru, dá focu ciuheloru descrise mai susu, ciuhele se aprindeau si prin flacar'a loru se dá de scire toturoru Româniloru, de prin apropiere, cá inimicii: Tatari, Turci, Unguri Cazaci, Lesi séu cari eráu se apropia de densii. Romanii vediendu acestu semnu si sciindu prea bine ce-i ascépta, incarcáu degraba totu ce aveau mai pretiosu pe lângá sine in carale cele cu dóue protiapuri, injugáu boii la unulu din protiapurile ce erá indreptatu spre pórtá si asié apoi se retrageau spre Carpati, spre desimea muntiloru, unde erá tóta scaparea loru.

Fiindu cá inse pe acelea tempuri in munti nu se afláu cá acum'a drumuri si plaiuri batute, pe cari se

póta ámblá omulu dupa placere, se întórca carulu seu incarcatu cu povóra incatrâu va voti, ci aflandu-se asiá dicându numai nisce potici si carari fórté anguste, de-ace'a faceau ei carale cu dóue protiapuri, cá se nu mai aiba nevoe a le întórce in totu momentulu, ci se 'nju-ge boii la protiapulu incatrâu avea se apuce.

Érasi ne istorisescu betránii, cá totu din caus'a inimiciloru, se vedeau mai de multu Româncele necesitate a legá c'o atsióra carnea ce-o punéu la focu se fierba. Candu s'apropiáu inimicii, ne mai avéndu tempu cá se ascepte pâna ce va fierbe carnea o scoteáu de graba cu atsiór'a din óla cá se nu se friga la mâne, o puneáu unde apucáu, si apoi fugiáu de inaintea inimiciloru.

Acést'a datina de-a legá carnea c'o atsióra candu o pune la focu se fierba s'a pastratu pâna si in diu'a de astadi in unele sate din muntii Bucovinei. Inse candu intrebi acum'a pe vre-o Româncá: da ce léga ea carnea cu atia candu o pune la focu? ce 'nsemnéza capetulu de atia ce spandiura din óla afara? nu scie nemica alt'a se-ti raspunda, decátu cá asié a apucatu de la mosi stramosi si asié face si ea!

Ce se atinge de ciuhe trebue se marturisescu cá le-am apucatu si eu. In copilar'i'a mea mai in pregíurulu fie-carui satu din Bucovin'a se afláu pe culmile déluriloru câte patru séu si mai multe ciuhe de-acestea postate spre cele patru regiuni ale pamentului. Intrebându pre unulu si altulu despre insemnanti'a loru mi se respunsé ca suntu puse spre apararea satului in contr'a reutatiloru.

Cátu pentru carale cele cu dóue protiapuri séu rude numai cei mai betránii ómeni 'si mai aducu aminte cá prin visu cá au vediutu in tineretiele loru ici colea câte unulu aruncatu sub vre-o colnicióra, si spunu cá atátu cosiulu loru, câtu si rótele eráu fórté mari.

Afara de acestea, câte s'au insíratu pana aice ne-au mai remasu inca fórté multe reminiscentie de pe tempulu candu totu soiulu de órde pagane si barbare cutrieráu tierile române si despoiáu pre locuitorii loru de tóte averile si bunatatile. Multe s'au mai pastratu in memori'a restranepotiloru acelor Români trecuti, cum se dice, prin apa si prin focu. Nu este inse loculu loru se le insíramu pre tóte aice. Ne vomu multiemf de asta data numai cu cele ce le-amu instratu pana acum'a, si vomu trece mai departe la obiectulu despre care din capulu locului ne-amu propusu se vorbimu, adeca la reminiscintiele si credintiele româniloru despre paserea numita de comunu in Bucovin'a „Nagatiu“ (lat. Vanellus cristatus, M. et W. Tringa Vanellus, L. germ. der gemeine Kiebitz).

II.

Unulu dintre popórele pagane, cari au nevalitu fórté adese-ori in tierile române dela Dunare si mai alesu in Moldov'a si dela carele au avutu români fórté multu de suferitu, au fostu Tatarii. De inaintea acestor'a

raru candu se poteáu ascunde Români, că-ci ei, dupa cum ne istorisescu si credu betrâni, aveau nescie paseri invetiate la venatorie, pe cari le purtau totu-de-a-un'a cu dinsii si acestea descoperiau pre romani ori si unde ar' fi fostu ascunsi.

Acestea paseri rele si forte urgisite de poporul românau erau „Nagatii.“

Teritoriulu Moldovei, de care dupa cum prea bine se scie că pre acelea tempuri se tienea si Bucovin'a, nu era pretotindene strabatutu si cultivatu că acum'a, ci cele mai multe parti ale s'ale erau apatoșe si mlastinoșe, in cele mai multe locuri se aflau o multime de ochiuri, lacuri si iazuri mari cătu poteai cuprinde cu ochii, toate impanate cu trestie, papura, pipirigu, plamana si alte diferite plante. In stuhariile seculare ale acestor lacuri si iazuri, se dice ca de multe ori se ascundeau Români de reulu Tatariloru. Inse Tatarii sciindu prea bine ca Români indatinéza a se ascunde prin aceste stuharii că se scape de crudimele lor, se dice că cum navaliau in Moldov'a si se apropiâu de unu asemenea iazu séu lacu, indata slobodiau o multime de Nagatii, pre cari i amutiau se caute pre fugari. Nagatii cum se vedeau liberi, indata cutrierau toate stuhariile de prin pregiuru si cum dá de vre-unu Român indata incepeau a tiui, a striga si a se roti impregiurulu lui pana ce veniau Tatarii de-lu prindeau 'lu despoiau de totu ce avea pe densulu si apoi ori ca maltratându-lu 'lu omoriau si-lu aruncau era indereptu de unde l'au fostu scosu ori că 'lu legau butucu cu curele crude de piele de vita si ast'felu legatu 'lu duceau apoi cu densii in slavie.

Pe cându Tatarii maltratau pe unii Romani, carii au avutu nenorocirea se cada in manele lor, pe atunci Nagatii sburau intr'alta parte si cautau pre alti Romani... Nici unu român nu poté se remaie nedescoperitu de acestea paseri forte rele, că-ci ori si unde si ori si cătu de bine s'ar' fi ascunsu Români, ele trebuiau se-i afle si se-i predeie in manile Tatariloru.¹⁾

Mai departe spune traditi'a poporala, că deca Romani patrundeau si se ascundeau in desimea stuhului unde numai anevoie si cu greu i-i era omului de-a strabate cu slobod'a, si deca pre acesti'a i descoperiau Nagatii, de carii pe acelea tempuri se aflau forte multi in Moldov'a si-si faceau cu mile cuiburi prin stuhuri, atunci Tatarii nu se mai duceau se-i scota singuri din ascundisiulu lor, ci amutiau asupr'a lor pre unu felu de cani, carii inea i purtau cu densii, si canii acesti'a adurmacandu pe Romani i scoteau afara si-i manau apoi spre Tatari... Vai si amaru de Românulu acel'a, care pică acum'a in manele paganiloru!... Chinurile lui din partea Tatariloru nu se potu descrie! Atât'a ce-lu munciâu, atât'a celu bateau, că trebuia se mórâ!²⁾

¹⁾ Credintia forte respandita intre Români din Bucovin'a.

²⁾ Trad. Rom. din Horodniculu de josu com. de Dlu P. Prelipcenu. — Nagatii dupa cum scimu din istori'a naturala, se tienu in regula pe fenatiile cele apatoșe si prin stuhurile de pe lângă iazuri si lacuri. Era candu se apropié cineva de cuiburile lor,

III.

Afara de acestea traditiuni de trista memoria, afara de aceste reminiscentie, cari ne amintescu de tempurile cele grele si viforoșe in cari au petrecutu stramosii nostri, mai au Români inea si urmatoșele datine si credintie despre Nagatii.

Candu copii striga forte tare si li voce forte tiutóre si patrundiatóre, atunci indatinéza Români din Bucovin'a ai numi „Nagatii.“ Ei dicu: „taci Nagatiule numai strigá ata'a — ca m'ai asurditu!“ Candu unu copilu racnesce dicu éra-si că „striga că unu Nagatiu!“¹⁾

Nagatiulu e si unu anuntiatoriu de ploie. Asia candu sbóra elu pe susu si mai alesu sér'a si striga tare „tiui! tiui!“ atunci se dice că in curéndu are se se schimbe tempulu, are se ploie, va fi tempu posomoritu.²⁾

Acestea suntu datinele si credintiele românilor despre Nagatii!

IV.

In fine se mai cuventamu cev'a si despre numele propriu alu acestei paseri.

Póte că nici o pasere din câte le suntu Românilor cunoscute, n'are atâtea numiri că si acést'a. Asié Români din Bucovin'a, pe lângă „Nagatii“ o mai numescu inea si „pasere tatarésca“, „cane tatarescu“ si „Tiuvlicu“ pl. „Tiuvlici.“

Numirea „Tiuvlicu“, dupa cum spune poporul, se-i viná de-acolo, că ea candu are se prevestéscă tempulu celu reu séu candu are se descopere pre cineva capcaniloru, adeca acelor capcani, cari mananca ómeni, striga necontentitu „tiuvlicu! tiuvlicu!“³⁾

Credu că totu dela strigatulu acestei paseri s'a formatu in decursulu tempului nu numai numele ei, ci si verbulu „tiji“, care insemnéza atât'a cătu a strigá tare, a racni c'o voce ascutita si patrundietóre, si care se aplica mai alesu copiiloru celoru rei ce plangu forte multu.

In unele locuri din Transilvani'a se numesce paserea acést'a „Libutiu“⁴⁾ si „Libucu“, „libocu“, „libecu“, „bibicu“, „bebicu“⁵⁾ era in altele locuri „Nagatii“, „Negutiiu“,⁶⁾ „Nogatii“⁷⁾ „Cioolica“⁸⁾ si „Ciorlica.“

cari suntu facute pe suprafaça paméntului, atunci se redica repede in susu si invertindu-se in cercuri incepu a strigá si a tiui forte tare, tradandu-si ast'felu loculu unde le suntu óuele. Dela acést'a datina a Nagatiiloru se vede că vine si credintia Românilor, că aceste paseri spatioșe ar' fi tradatu in vechime pe stramosii nostri Tatariloru.

¹⁾ Datina forte lafita in Bucovin'a.

²⁾ Cred. Rom. din Candreni, com. de d-lu P. Ursulu; a celoru din Horodniculu de josu com. de d-lu P. Prelipcenu, si a Rom. din Fratautiulu-vechiu.

³⁾ Datina si Cred. Rom. din Fratautiulu-vechiu.

⁴⁾ Sab. Pop. Barcianu. Vocabulariu român-nemtiescu etc. Sibiu 1868. — S. Petri Vocabularu portativu român-nemtiescu. Sibiu 1861.

⁵⁾ A. de Cihac. Dictionnaire étymologie daco-romane, éléments slaves, magyars etc. Francfort 1879, p. 512.

⁶⁾ Sab. Pop. Barcianu op. cit.

⁷⁾ A. de Cihac. op. cit. p. 517.

⁸⁾ S. Petri op. cit. — Sab. Pop. Barcianu op. cit.

Despre esistența numirii „Ciorlica“ avem dovada următorului proverb din Selagiu:

Nu-mi e frica de ciorlica
Că-mi stă cas'a ntr'o urdica
Ci-mi e frica de Ciocoiu
Că-mi stă cas'a ntr'unu gunoiu ¹⁾

Românii din Moldov'a o numescu „Nagatiu“ ²⁾ éra cei din Munteni'a „Ciovica“ ³⁾. Dar' e de presupus că în Munteni'a se va fi numindu si „Ciovlica“ judecându după proverbulu citatu mai susu, care e foarte răspânditu si în această țiera si care numai cu foarte puține schimbări suna precum urméza:

Nu-mi e frica de ciovlica
Că-mi stă cas'a ntr'o urdica;
Ci-mi e frica de ciocoiu ⁴⁾
Că-mi e cas'a ntr'unu gunoiu ⁵⁾

În vocabulariulu român-nemțiescu compus de d.-lu S. Petri pe lângă numirea „Ciovlic“, pe care o traduce pe germania prin „Kiebitz“ provinu încă si numirile „ciovica“ pl. „ciovici“ si „ciovina“ pl. „ciovini“ pre cari le traduce prin „Fischaar“ si „Beinbrecher.“ Asemenea si în vocabulariulu d.-lui Barcianu provine încă numirea „ciovica“, care o traduce germ. prin „Todteneule.“ Totu această numire din urma, precum si „ciovica“ se afla si la d.-lu Cihac ⁶⁾ tradusa prin „Ulula aluco“ si „Strix passerina.“

În privința numirilor „ciovica“, „ciuvica“ si „ciovina“ esista asié dara după cum am vediatu, deosebite pareri ținendu-se de alte paseri si nu de „Nagatin.“ Cu toate acestea înse eu credu, că de ôre-ce între numirea „Ciovlica“ si „Ciorlica“, care însemnéza „Nagatiulu“, si între acestea din urma esista o deosebire foarte mica, numai de două litere, era radecina fiindu la toate ace'a-si, toate numirile acestea semnifica un'a si ace'a-si pasere, adeca *Vanellus cristatus* séu *Tringa vanellus* germ. der *Kiebitz*. S. FI. Marlanu.

¹⁾ Siedietórea an. IV. Budapést'a. 1878. p. 117.

²⁾ Doct. T. Stamati. Manualu de istori'a naturala ed. I. Iasi 1848. p. 99.

³⁾ B. Naniann. Elemente de istori'a naturala. Partea I. Zoologi'a. edit. III. Bucuresci. p. 105.

⁴⁾ Sub cuventulu „ciocoiu“ din proverbulu acest'a si din celu premergatoriu n'are, după parerea mea, a se întielege „Ciocoiu“, cari au jupitu si mai jupescu încă si pâna în diu'a de adi pre bletulu poporu rom. din Români'a, ci eu socotu ca sub „Ciocoiulu“ acest'a se întielege „Ciocarlanulu“, că-ci si această pasere, care în unele ținuturi din Transilvani'a se numesce „Ciocoiu“, ambla mai alesu érn'a prin gunóie, prin baligarie cautandu-si nutrementulu.

⁵⁾ G. Barozzi. Opere complete. Vol. I. Limb'a rom. si traditiunile ei. Galati. 1872. p. 49.

⁶⁾ Op. cit. pag. 56.

ABCdar maghiar-roman pentru scoalele populare române, partea I, edițiunea II, de Nicolau Putnok y, Sibiu 1881, tipografia archidiececană, legat 20 cr.

Manuducere la ABCdar sau tractarea limbei maghiare, prețulu 6 cr.

Acest ABCdar maghiar-român prin decisiunea consistoriului archidiececan alu Sibiuului din 27 Juniu 1880, Nr. 2345 este admis ca manual în scoalele po-

porale gr. or. române din Archidiececa Transilvaniei și diecesa Aradului.

Editiunea II s'a schimbat numai din punct de vedere metodic. Cartea se împarte în trei părți: 1) ceterirea scriind, 2) deprinderi de traducere; obiectul acestora este: casa părintească, internul căsei, curtea, grădina, scoala și internulu, obiecte de învățământ, ocupațiunea diferiților maestri, trupul omului și părțile trupului etc. Partea a treia cuprinde poesii mici si ușoare.

Manuducerea cuprinde principiile neapărat de lipsă pentru învățători la propunerea limbei maghiare.

ABCdarul acest'a e întocmit după planul de învățământ al înaltului Ministeriu de culte si se poate întrebuinta cu succes în ori care scoala poporala elementara.

Concursu literariu.

Câteva dame române ni-au pus la dispozițiune 150 franci în aur, descoperindu-ne voienti'a de-a contribui si din parte-le după potentia la încuragiarea și aventarea literaturii belletristice române.

Voiendu a impleni această dorentia a gentileloru contribuente, din această suma amu formatu unu premiu de 100 — si altulu de 50 franci în aur, la cari prin acestea si escriemu Concursu publicu.

Premiulu de 100 franci este destinat pentru cea mai buna novela originala, ér' celu de 50 franci pentru cea mai buna poesia — ambele publicându în „Amiculu Familiei.“

Novela se dee celu puțin un'a cola în tipariu si se fta scrisa într'unu stilu usioru si limbagiu curatu.

Poesi'a póte fi de ori-ce soi, marime si cuprinsu, — Novelele si poesiiile cari voru tractá vre-o schitia din istori'a noastră nationala — caeteris paribus — voru fi preferite.

Terminulu concursului se defige pre 16/28 febr. 1881, — candu ambe premiale se voru adjudecá, prin una comisiune de 5 insi, celoru mai bune operate concursuali, chiar' si deca acelea voru fi si numai de o valóre literaria relativa. Lângă operatulu, scrisu cu mana straina si provediutu cu ôre-care devisa, se se allature una epistola, sigilata cu sigilu strainu, portându: din afara devisa operatulu scrisa totu cu mana straina, ér' din lontru numele auctorului.

A se adresá în Gherl'a — Szamosujvár — la Administr. diuariului „Amiculu Familiei.“

A V I S U.

Voiendu a arangiá o editiune noua „Din Poesiile lui Andreiu Muresianu“ avisámu pre toti acei'a cari aru ținé la dreptulu de proprietate a poesiiiloru acestor'a se benevoiesca a ne anuncia despre această pâna în 1/13 ianuaru 1881, — că-ci în 2/14 ianuaru 1881 le vomu dá la tipariu. — Alt'mintea dechiarámu si ne oblegámu ca întregu venitul curatu 'lu vomu pune la dispozițiunea On. Comitetu alu Asociatiunei transilvane cu rogarea de a-lu întrebuintia spre eternisarea memoriei laureatului bardu alu Natiunei romane.

Opulu va esi în editiune eleganta celu multu pre finea lunei martiu. Pretiulu unui esempl. brosiuratu va fi 1 fl., ér' a unui esempl. în legatura de lucsu 2 fl. v. a.

Abonamintele se se faca si banii se se tramita în Gherl'a — Szamosujvár — la

Administr. diuariului „Amiculu Familiei.“

Proprietariu, Editoru si Redactoru răspundietoriu: **Niculae F. Negrutiu.**

Gherl'a. Imprimari'a „Georgiu-Lazaru.“ 1880.